

Russiya-Ukraina çaknyşygy giňäp barýar, emma köpleriň garaşyşy ýaly däl

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 25 января, 2025

Russiya-Ukraina çaknyşygy giňäp barýar, emma köpleriň garaşyşy ýaly däl RUSSIÝA-UKRAINA ÇAKNYŞYGY GIŇÄP BARÝAR, EMMA KÖPLERIŇ GARAŞYŞY ÝALY DÄL

Has giň zolakda kökleri Sowet Soýuzynyň dargamagyna baryp direýän birtopar ownuk çaknyşyklaryň ody tutuşyär.

Şeýle çaknyşyklaryň täzeden başlamagy köp derejede Russiyanyň aggressiw niýetiniň bardygyny görkezmeýär. (AP)

Russiyanyň Ukraina çozmagy diňe onuň döwlet hökmünde aman sypyp-sypmajagy hakdaky gorkyny däl-de, çaknyşyklaryň geriminiň giňäp biljekdigi gorkusyny-da gorjady. Aýratynam, Gündogar we Orta Yewropada Russiyanyň Ukrainada durup-durmajagyna diňe NATO-nyň «Sowuk uruşdan» soňky öne süýşmelerine ýumruk salgamak üçin günbatara tarap süýşjegi hakdaky howatyrlanmalar bardy.

Urşuň ilkibaşlarynda ABŞ-nyň we ýewropaly ýaranlarynyň Ukraina harby goldaw bermekde ýaýdanmaç görünýändigi, Russiyany öjükdirmekden gorkýandygy aýdylýardy. ABŞ we ýewropaly ýaranlary özbaşdak döwlet hökmünde Ukrainanyň goragynda daşardan kömek soramaga hakynyň bardygyny ykrar etdi, emma Günbatar bileleşiginde bu kömegiň nähili bolmalydygy we nähili

aşyrylmalydygy boýunça düşünişmezlikler bardy. Pribaltika döwletlerinde we Polşada Russiýanyň gözünde belli bir derejede soñky nyşana bolup biljekdigi ynanjy bar. Birleşen Korollyk (Britaniýa) olaryň amigosy (janköýeri) ýaly hereket etse-de, Fransiýa, Germaniya, ABŞ has göwünsizdi. ABŞ-nyň ýa-da aslynda NAT0-nyň özünüň etmek islän iň soñky zady - Russiýany bu urşy NAT0 garşy göreş hökmünde garamaga çağyrmakdy.

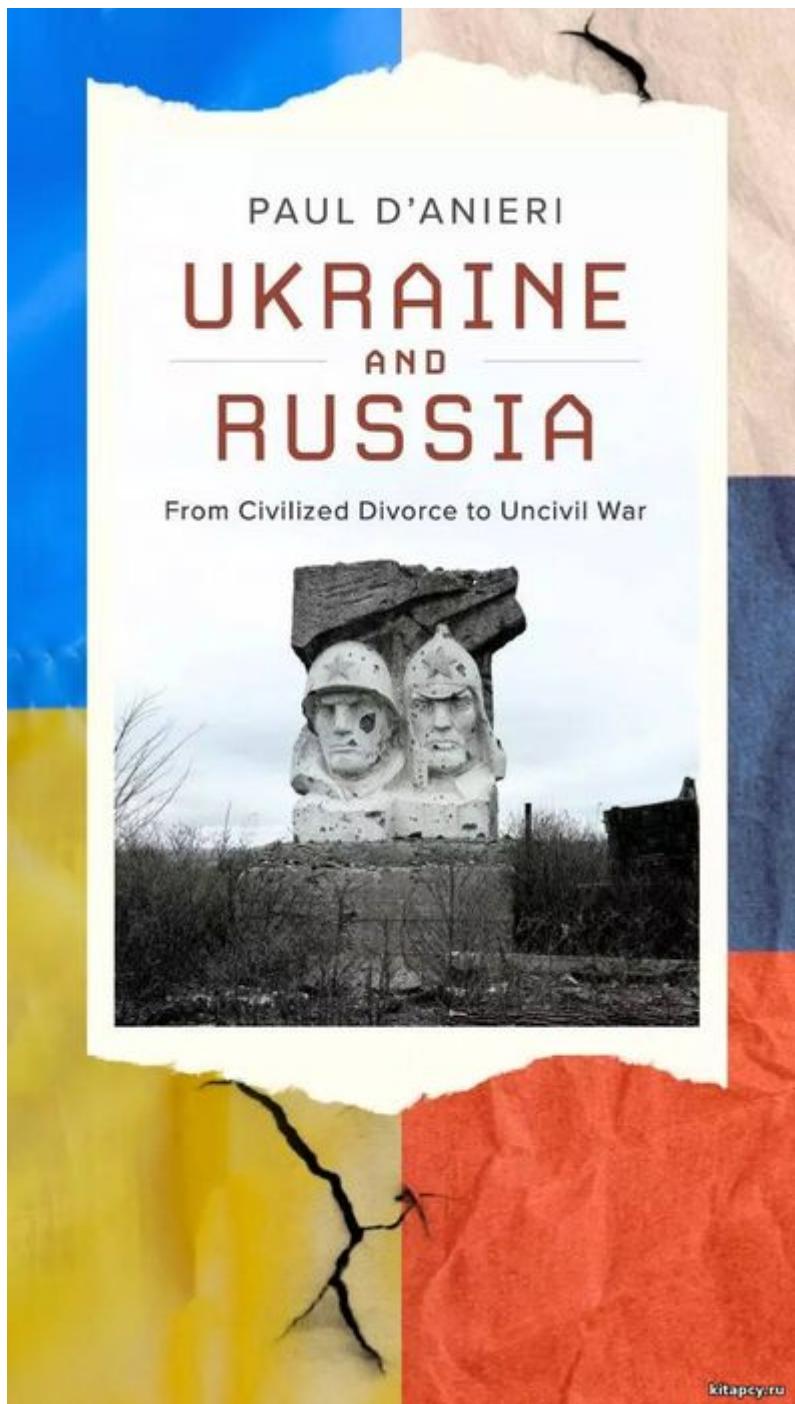
Munuň özi, elbetde, Russiýanyň çaknyşygy soñky tapgyrlarda NAT0 tarapyndan dolandyrylýan «wekilçilik urşy» hökmünde kesgitlemeginiň öňüni alyp bilmeli.

Bolup geçýän zatlaram (iň azyndan tehniki adalga bilen) şular ýaly. Günbataryň harby goldawy Ukraina akyp başlanda, Russiýadan muňa duşmançylykly päsgelçilik döretme jogaby berilmeli. Munuň Russiýanyň elindäki ýerleriň üstünden bitewileşen nokatlara hüjüm etme ukybynyň ýoklugyndanmy ýa-da NAT0-nyň 5-nji maddasyna esaslanan garşylygy möwjedip biljek ýalňşlykdan gorkýanlygyndanmy gelip çykýandygy entek doly belli däl.

Munuň özi (we rus goşunynyň urşuň mesaňa görkezip duran şowsuzlyklary) Üçünji jahan urşuna, hatda Ýewropada ýadro urşuna alyp barjak ýatlatmalaryň uruş dowam etdigiçe azalandygyny görkezip biler. Iň bolmanda häzirlıkçe. Ukrainanyň (Günbataryň goldawy bilen) birtopar adamnyň çaklaýsyndan has güýclüdigi, Russiýanyň bolsa has gowşakdygy belli boldy.

Munuň bilen birlikde urşuň häzire çenli tutaşyp ýa-da NAT0-nyň ýewropaly agzalaryna ýaýrap gidibermezligi hiç ýaýramajakdygyny ýa-da has beter netijelere getirmejekdigini aňlatmaýar.

Uruş ýaýrajagyny ýaýrady: ýöne köpleriň garaşan formasynda däl.

Bolýan zatlar we köp möçberde Ukrainadaky hem-de onuň ýolbaşylyk edýän dogry syýasy gyzyklanma bilen mediýa gyzyklanmasynyň gizleýän zady – has giň sebitdäki Ukraina-Russiya urşy ýaly kökleri Sowet Soýuzynyň dargamagyna esaslanýan birnäçe ownuk çaknyşygyň täzeden janlanmagydr. Şunuň bilen bir hatarda Ukrainanyň tersine şeýle çaknyşyklaryň täzeden başlamagy köplenç halatda Russiyanyň agressiw niýetini däl-de, güýcli Russiyanyň ýokdugyny ýa-da gowşakdygyny görkezýär.

Iň howatyrlı endişe Sowet Soýuzynyň dargamagy netijesinde orta çykan çaknyşyklardan biri bolan Daglyk Garabagda Ermenistan

bilen Azerbaýjanyň arasyndaky çaknyşyklaryň täzeden möwç almagydyr. Bu şol bir wagtyň özünde Russiýa faktorynyň iň köp göze olýän düşünişmezligidir. Russiýa 2020-nji ýylда 6 müñden gowrak adamyň wepat bolan çaklaňrak urşundan soň iki tarapyň arasynda çaknyşygy bes etmäge aracylyk edip, parahatçylyk güýçlerini ugradypdy. Has soňra Azerbaýjan Ermenistanyň elindäki Daglyk Garabagdan ep-esli bölegi yzyna aldy (iň azyndan Bakunyň aýtmagyna görä).

Geçen aý Azerbaýjanyň (belki-de, energetika üpjünçiliginde ÝB-niň täze söygüli ýurdy bolma statusyna galmagyň we Türkîyäniň yzygiderli goldawyndan peýdalanmagyň berýän batyrgaýlygy bilen) has öñe süýşüp, Ermenistan Daglyk Garabagynyň serhet bozulmasy diýip baha beren zadyna jogap berenden soň mesele gaýtadan örboýuna galdy. Russiýa Ukrainada has köp eglendigisaýy we Türkîyäniň goldawyndaky Azerbaýjan onuň ejizligini syzdygysaýy bärde dartgynlylyk güýjärli görünýär. Kawkaz barada aýdar bolsak, ruslaryň gowşaklygy Gürjüstandaky rus tarapdarlygyny edýän iki ilatly nokada-da ýiti täsirini ýetirdi. Günorta Osetiýa Russiýa birikmek meselesinde referendum geçirmegi meýilleşdiripdi, ýöne beýleki ilatly nokat Abhaziýa bolsa Russiýa birikmek ideýasyny inkär etdi. Maý aýynda täze hökümetiň düzümi referendumy goýbolsun etmäge mejbur boldy. Munuň özi Russiýanyň Gürjüstana zorlukly integrasiýalarynyň öňüni almak üçin giren 2008-nji ýıldaky uruşdan aoň garaşsyzlyklaryny ykrar eden ilatly zolaklarynyň indi Russiýany öňkä garanda has az we gowşak islenýän howandar hökmünde görýändiklerini görkezýär. Ya-da Russiýa özüne bolan gyzyklanmany ýitirýär. Mundan soň ýagdaýlar nähili bolanda-da, dartgynlylygyň gowşamagy o diýen mümkün däl.

Alty hepe mundan öñ has gündogarda, Özbegistanyň Garagalpagystan sebitinde gazaply tolgunşyk bardy: birgiden adam öldi, ýüzlercesi ýaralandı. Tolgunşygyň özbek hökümetiniň sebitiň özygyýarlylygyny kemeltmek we bölünip aýrylmak hukugyny aradan aýyrmak maksady bilen Konstitusiýa üýtgeşmeleri girizmek hakdaky tekliplerine garşı geçirilen protest demonstrasiýalaryny basyp ýatyrmak üçin güýç ulanandygy sebäpli dörändigi aýdylýar.

Häzirlikçe üýtgeşmeleri girizmekden el çekildi. Emma käbirleri gutulgysyz ýagdaýda garagalpak protestleriniň aňyrsynda Russiýanyň uzakdaky elini gördü, çünkü çaknyşyklara Özbegistanyň sowet döwründäki agalyk sürüji täsirinden

daşlaşmaga eden synanşyklarynyň soňky tapgyry hökmünde baha berildi. Munuň özi Sowet Soýuzynyň dargamagy netijesinde garaşsyzlygyny alan Orta Aziáa döwletleriniň arasynda üçtaraplaýyn dartgynlylygy hem-de Russiáa bilen Hytaýyň arasyndaky regional täsir bäsdeşligini alamatlandyrýardы.

Has uly zat bolsa, şeýle partlamalaryň bir gezeklik wakalar bolmakdan zyýat sebitleýin güç deňagramlylygynda emele gelen üýtgesmeleri alamatlandyrmagydyr. Şuńça köp rus gyzyklamasynyň Ukraina gönükmegi-de şeýle pursatlaryň biri bolmagy ahmal.

Şuňa meňzeş ýagdaý etniki serbleriň awtoulaglaryna täze belgilieri (Kosowanyň garaşsyz döwlet hökmündäki pozisiýasyny berkitme tagallalarynyň soňky tapgyry) dakmakdan ýüz öwren Kosowadaky soňky çaknyşyklarda hem gaýtalanyp biler. Russiýanyň Serbiáa sahylyk bilen berýän goldawy göz öňüne tutulanda, düýp sowal rus gowşaklygynyň Kosowa ÝB we NATO goldawyna daýanyp özünü gorama mümkünçiliginı döretdimi ýa-da Russiýanyň Ukrainada başdan geçirýän kynçylyklarynyň öwezini dolmak maksady bilen sowet döwrüniň propogandasında aýdylyşy ýaly «bulançak akýan suwlarda arzan balyk awlamaga» dyrjaşýarmy diýen sowaly bolubam biler.

Şular ýaly düýbünden başgaça we köplenç halatda bulaşyk meselelerden orta çykýan pattern bar: Sowet Soýuzy dargandan soñ jedelli ýa-da başybos galan ýerlerde durnuksyzlygyň täzeden janlanmagy. Ha Balkanlarda bolsun, ha Kawkazlarda, ha-da Orta Aziýada – has uly razlomdaky ownuk çaknyşygam has uly täsirleri döretme howpy bar. SSSR-iň darganyna otuz ýyl bolanam bolsa, häzirem spazmalary döredip dur we Ukrainianada Russiýanyň başyna näme gelende-de bu spazmalar şonlugyna galmaž.

Meri DEŽEWSKI,
daşary syýasat boýunça žurnalist / @IndyVoices
Sişenbe, 13.09.2022 ý.

* Makala mümkün boldugyndan hakyky nusgasyna ýakyn görnüşde terjime edildi. Beýan edilen pikirler «kitapcy.ru» saýtynyň editorial ugruna dahysyzdyr. Publisistika